

Economie van de kunst

Kunst is een gevoelig onderwerp, zeker voor economen. Een studie te maken van de markt van kunst betekent impliciet dat men kunst gelijkstelt met willekeurige producten als tandpasta en boerenkool. Dit staat op gespannen voet met de gedachte dat de kunstenaar onafhankelijk hoort te zijn, geen concessies hoort te doen. Kunst is een doel op zich zelf, en kunstproductie geschiedt dus niet uit een oogpunt van winstmaximalisatie. Kunst en commercie bijten elkaar en 'economie van de kunst' lijkt dan ook een contradictio in terminis.

Toch is er wel reden om de kunst vanuit een economisch gezichtspunt te bezien. Bij het creëren van kunst worden schaarse, alternatief aanwendbare middelen ingezet, en er moet dus ergens iemand zijn die voor de opportuniteitskosten opdraait. In principe zijn er drie mogelijkheden. In de eerste plaats kan de kunstenaar zelf de kosten dragen door amateur te blijven. Kunst maken is dan geen productie in de economische zin van het woord, maar vrijetijdsbesteding, en voor economen slechts zijdelings interessant. In de tweede plaats kan een publiek de kosten dragen. Er ontstaat dan een markt, waarop de wetten van de vraag gelden als op de markten voor tandpasta en boerenkool. Het aanbod kent echter specifieke karakteristieken, omdat kunst *niet in eerste instantie* voor de markt wordt geproduceerd. De onafhankelijkheid van de kunstenaar impliceert dat niet eisen van verkoopbaarheid maar esthetische normen bij de productie van kunst centraal staan. In de derde plaats kan de overheid de kunst betalen, hetgeen in Nederland op vrij grote schaal gebeurt.

In een zuivere markteconomie stelt de individuele consument de norm. Alleen kunstenaars wier werk door de consument voldoende wordt geapprecieerd kunnen zich in die situatie als professional staande houden. De rest is gedoemd tot amateurisme. In een gemengde economie kan de overheid bijspringen en zo zorgen dat ook kunstenaars die van het publiek onvoldoende geld voor hun waar krijgen zich kunnen handhaven.

De laatste jaren is er veel kritiek geweest op de overheidsinvloed op het maatschappelijke leven. Ook de bemoeienis met de kunst staat ter discussie. Het 'merit good'-karakter van kunst wordt niet meer zo gemakkelijk geslikt als argument voor overheidssteun. In het kader van de individualisering worden burgers tegenwoordig geacht zelf het beste te weten wat goed voor hen is. En als ze niet bereid zijn de kosten van bepaalde kunstuitingen te dragen dan zijn die blijkbaar niet levensvatbaar. Daar heeft de overheid zich niet mee te bemoeien.

Enige jaren geleden heeft Pen zich in een *ESB*-artikel fel tegen deze 'filistijnse' visie verzet ¹⁾. Traditionele economen pretenderen niet-normatief te werk te gaan, terwijl ze in feite volgens Pen het individu tot norm hebben verheven. Individuele keuzen staan in de economie niet ter discussie; er wordt niet gemoraliseerd. De overheid moet haar gedrag echter wel verantwoorden. Overheidsinterventie is in de traditionele visie alleen gerechtvaardigd als dit de leden van de samenleving individueel ten goede komt, zoals in het geval van 'merit goods' en externe effecten.

Pen brengt hiertegen in dat een samenleving meer is dan een optelsom van individuen. Er zijn waarden, zoals het Schone, het Goede en het Ware, die het individuele niveau ontstijgen. Cultuur is per persoon niet interessant, maar voor de samenleving als geheel karakteristiek en van belang. De overheid heeft daarom vol-

gens Pen het recht en de plicht die hogere waarden na te streven, ook als dit de individuele burgers in hun ogen niet direct ten goede komt. Tegenover de individualistische economiebeoefening bepleit Pen een politieke economie van de cultuur die de cultuur vanuit een maatschappelijke optiek benadert.

Dat het Schone niet gelijk is aan de grootste gemene deler van de preferenties van de burgers betekent niet dat de kunstenaar het publiek zonder meer links kan laten liggen. Kunst is tenslotte een vorm van communicatie. Artistieke zelfbevrediging heeft maatschappelijk geen waarde. Als de overheid kunst subsidieert doet ze dat niet ter wille van de kunstenaar, maar ter wille van het kunstaanbod en om de vraag, de belangstelling voor kunst, te stimuleren.

Met de aandacht voor het aanbod stimuleert de overheid niet zonder meer de vraag. Dit blijkt uit een artikel van Van den Berg in deze *ESB*. Van den Berg gaat in op het dilemma van de aanbodfilosofie. In deze filosofie, die in de jaren zeventig hoogtij vierde, moet kunst een stuwende kracht in de maatschappij zijn. Kunstenaars moeten niet brengen wat het publiek wil, maar vernieuwen. Dit bleek het publiek echter inderdaad niet te willen. Het bleef weg, met als gevolg dat de maatschappelijke relevantie van de vernieuwende kunst uiteindelijk gering was.

In de reactie op de aanbodfilosofie, de nieuwe zakelijkheid, staat de vraag naar kunst weer centraal. Een voorbeeld van deze nieuwe zakelijkheid is de afschaffing van de BKR, waardoor beeldende kunstenaars weer aangewezen zijn op de beperkte, vrije markt. Dit wordt besproken in het artikel van Muskens. Het centraal stellen van de vraag heeft als voordeel dat het kunstenaars aanmoedigt de belangstelling voor kunst te stimuleren. Aan de andere kant werkt het echter vertraging van het aanbod in de hand. Van Klink bepleit daarom een overheidsbeleid dat niet alleen aandacht schenkt aan publiekskunst, maar ook ruimte laat voor het behoud van kunst en voor vernieuwende kunst.

Niet alle kunstvormen krijgen in belangrijke mate steun van de overheid. In deze *ESB* komen drie sectoren aan de orde die voor het grootste deel aangewezen zijn op het vrije spel der maatschappelijke krachten: de literatuur, de film en de popmuziek. De literatuur en de film lijken het, mede door marktregulering, redelijk te redden. De Nederlandse popmuziek moet het echter afleggen tegen de import. Om een eigen popcultuur te ontwikkelen is volgens De Graaff overheidsinterventie dan ook gewenst. Zowel in de economie als in de kunst doet het 'no nonsense'-denken opgeld. In de algemene economie betekent deze nieuwe zakelijkheid extra aandacht voor het aanbod, terwijl ze in de kunst juist leidt tot extra aandacht voor de vraag. Waar in de economie vernieuwing en innovatie worden aangemoedigd, wordt in de kunst juist het geaccepteerde gewenst. Zijn economie en kunst dan toch met elkaar in tegenspraak?

M.A. Langman

1) J. Pen, De politieke economie van het Schone, het Ware en het Goede, *ESB*, 1 september 1982.